

Адабиётлар

1. Каримов И. «Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида». -Тошкент: 1997.
2. Оқназаров Т. Ахборот коммуникацион технологияларини ўқитиш назарияси ва методикаси. -М.: 2015.

РЕЗЮМЕ

Таълимда инновацион технологиялар ва техник воситалардан фойдаланиш таълим самарадорлигини ва таъсирчанлигини ошириб, талаба-ёшларнинг ўқув мотивини ўстириши мақолада баён этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье освещается роль педагогических технологий и мультимедийных средств в повышении эффективности урока.

SUMMARY

The article deals with the role of pedagogical technologies and multimedia means in increasing the effectiveness of the lesson.

БЕРДАҚ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА «ЖАҚСЫ» ХӘМ «ЖАМАН» ТҮСИНИКЛЕРИ

А.Пазылов - педагогика илимлерининг кандидаты, доцент

Эжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: тушунча, «яхши» ва «ёмон», ижобий ва салбий сифатлар, тарбия маъноси, педагогика.

Ключевые слова: понятия «хорошо» и «плохо», положительные и отрицательные качества человека, воспитательное значение, педагогика.

Key words: concepts «good» and «bad», positive and negative qualities of a person, educational meaning, Pedagogy.

Қарақалпақ халқының руўхый мәдениатының раўажланыўында гирейли орынға хәм ат көтермес абырайға ийе болған шайырлар баршылық. Деген менен олардың арасында Бердақ Қарғабай улының орны өз алдына. Ўзбекстан Қаҳарманы, шайыр Ибрайым Юсуповтың сөзи менен айтқанда: «Заманында хәр бир халық өзи руўхый туў етип көтергендей, дүньяға бир келген дана перзентин туўып, оны өзиниң миллий алтын бесигинде тербетеди. Тәғдир оны ҳақыйқатлықтың тикенли соқпағынан жалаңаяқ жуўыртып, отқа таппап, суўға басып шынықтырады. Ол енди өз халқының бахыт-саадаты ушын, адамгершилиқ, ҳақыйқатлық ушын жанын жаббарға берип – гүресий үлгисин көрсетеди. Қарақалпақ халқының уллы шайыры, миллетимиздиң руўхый тымсалы хәм мақта-нышы Бердақ сондай тулғадағы инсан болды» (1,5).

Қарақалпақ илимпазларынан Қаллы Айымбетов, Нәжим Дәўқараев, Орынбек Кожуров, Шәмшет Хожаниязов, Сәдирбай Мәўленов, Исмайыл Сағыйтов, Ибрайым Юсупов, Әбдисайыт Пахратдинов, Кеңесбай Алламбергенов, Куўанышбай Оразымбетов, Қурбанбай Жәримбетов хәм басқалар Бердақтың әдебияттаныў илиминиң көрнекли ўәкили екенлигин хәр тәрәплеме дәлилlep берди.

Академик Жуманазар Базарбаев, профессор Кәримбай Худайбергеновлар болса Бердақтың мийнетлериндеги философиялық ой-пикирлерди терең анализлеп халыққа жеткерди. Педагогика илимлериниң докторы, профессор Әсербай Әлеўов өзиниң кандидатлық диссертациясын «Бердақтың педагогикалық көзқараслары» деген темада жақлап шықты.

Бердақ бабамызға дүнья халықларының да сүйиспеншилиги оғада жоқары. Олардың өз улқызларына Бердақ бабамыздың исмлерин қойыўы, фамилия етип алыўлары бизди жүдә үлкен куўанышқа бөлейди. Мәселен, интернет материаларынан алынған мағлыўматларға қарағанда, Украинада 146 адам Бердақ (Бердақ Наталья Иосифовна, Бердақ Екатерина Анатольевна, Бердақ Ольга Олеговна), 3 адам Бердакин, 3 адам Бердакина, 11 адам Бердаков хәм 25 адам Бердакова, жәми 188 адам Бердақтың исми бар фамилияларға ийе болған.

Интернеттиң шамалаўынша Россияда Бердақ фамилиясы 288, Бердаков фамилиясы 13000 хәм Бердакова фамилиясы 15800 адамда ушырасады. Америкада болса тек ғана Бердақ фамилиясы 373, Англияда 276, Францияда 296, ал, Қазақстанда Бердаков фамилиясы 15200, Бердакова фамилиясы 18300 орында ушырасады.

Қарақалпақстанда Бердаков фамилиясы 12500, Бердакова 12700, Бердахова фамилиясы 6 орында ушырасады. Ал, хәзирги ўақытларда Қарақалпақстанда Бердақтың исми менен 963 адам аталып жүр.

Педагогика илиминде үлги-өрнек сыяқлы тарбия методы қолланылады. Ал, Бердақ шығармаларында қандай адамлардан үлги алыў кереклиги, қандай адамларға еликлеп, өрнек алыўдың абзаллықлары жөнинде оғада көп мағлыўматлар бериледи. Бул мағлыўматлар турмысымызда ушырасатуғын «жақсы» хәм «жаман» адамлардың образлары арқалы салыстырмалы түрде өз сәўлелениўлерин табады. Мәселен, биз үйренип шыққан, 1997-жылы «Қарақалпақстан» баспасы арқалы жарық көрген Бердақтың сайланды шығармаларында поэмалардан тысқары 44 атамдағы қосық орын алған. Усы 44 қосықтың ишинде жақсы хәм жаманға байланыслы 61 сөз өз орнында ислетилген. Бул сөзлерди таблица арқалы салыстырмалы түрде көрсететуғын болсақ төмендегише мағлыўматларға ийе боламыз

«Жақсы» сөзиниң қолланылыўы	Саны	«Жаман» сөзиниң қолланылыўы	Саны
Жақсы	10	Жаман	16
Жақсырақ	14	Жаманлар	4
Жақсының	4	Жаманы	1
Жақсылығыңды	1	Жаманлардан	2
Жақсылығынан	1	Жаманларға	2
Жақсыға	1	Жаманат	1
Жақсыны	1	Жаманды	1
Жақсы-жаманды	2		
Барлығы	34		27

Бердақтың «Халық ушын» атлы қосығы оқырманларға жақсы адамнан үлги алыўдың абзаллықларын, себеби жақсы адамның сөз мәнисин аңлайтуғынлығын, пасық сөзлерге ермейтуғынлығын, ал үлги алыўға турарлық емес жаман адамлардың болса, пасық сөзди тыңлайтуғынлығын, гәптиң паркына бармаслығын, қасынан қыяметлик қоңсының да көшириўден тайынбайтуғынлығын уқтырады. Сондай-ақ, жақсының ақылын алғанлардың хеш ўақытта да қор болмайтуғынлықларын, себеби жақсылардың өзи ушын емес, ал халық ушын хызмет ететуғынлықларын еске салады. Бул салыстырмалы түрдеги тенеўлер халқымыздың «жақсыға жантас, жаманнан қаш» сыяқлы даналық сөзлери менен үнлес келеди.

Оның «Жақсырақ» атлы қосығы нәсият тақылетинде түйилип, адамларға, денсаўлықта бир күн шадлықтың, көзди алартқанның орнына иззеттин, туўған жер ушын өлип кеткенінше хызметтиң хәм хұрметтиң жақсырақ екенлигин уқтырады. Сондай-ақ, өмирлик жолдасыңның ўақытша қол берген хұрден, қонақ келгенде сойыслыққа табылған бир ешкиниң малдан, бир қайықтың жүзлеген салдан, әсиресе, көзли, аяқлы,

тили бар шолактың, өнерсиз, билимсизден анағурлым дәрежеде жақсылығын еслетеди.

Бердақтың нәсият қосықларының бири болған «Балам»да жақсы адамның кейнине ериўдин, басты жақсы досқа қосыўдың, жақсы сөзге кулақты түрип жүриўдин абзаллықларын көрсетип өтеди. Ал, керисинше, жаман ат пенен көзге түспеў кереклигин, жаманлардан орынсыз уялыўдың, олар ушын отқа түсиўдин, оларға сыр айтыўдың шәрт емеслигин, жаман сөзден қашып жүриўдин зәрүрлигин түсиндиреди.

Шайыр өзиниң «Екен» қосығында билгенлерди тыңлаўдың, гәптиң мәнисин аңлаўдың, үлкенлерден нәсият алыўдың зәрүрлигин айта келип,

«Билгенлерди тыңламаған

Гәп мәнисин аңламаған,

Үлкеннен нәсият алмаған,

Ақылсызлық жаман екен» деп нәсиятлағанды макул көреді.

Қарақалпақ халқының миллий дәстүрлерине муўапық жасы киши жасы үлкенге, бала атаға сәлем бериўи дәркәр. Егер де жасы киши ямаса баласы узак сапардан келип болып өз атасына сәлем берип кетиўге жарамаса, онда ол кеширип болмайтуғын қәтешиликтиң қатарынан орын алады. Соның ушын да Бердақ бул қосығында

«Сәлем бермей ғаррыларға,

Ҳазар берип пақырларға,

Аларып қараў оларға,

Бийинсаплық таманы екен» (70)

деп түсиндиргенди абзалырақ деп биледи.

Бердақ, жақсы менен жаманлар туўысқанлар арасында да ушырасатуғынлығын еслетип өтеди. Әсиресе, бул мәселеде айырым жаман туўысқанлардың «қолыңа» қарайтуғынлықтары, егер де «қолыңда кириң» болмаса, жаман туўысқанлардың қарамаслығын,

Әдебиетлар

1. Бердақ сайланды шығармалары. -Нөкис: «Қарақалпақстан» 1997. 220-б.

2. Ўзбек педагогикаси тарихи; Олий ўқув юртлари учун қўлланма. / А.Зуннуновнинг умумий таҳрири остида; (Тузувчи – муаллиф А.Зуннунов). -Т.: «Ўқитувчи». 1997. 272-б.

Мақолада Бердақнинг адабий, фалсафий, педагогик қарашларига доир изланишлар, Бердақ номига бўлган жаҳон халқлари кизиқишлари ва унинг панд-насихат шеърларидаги ғоялар ҳақида маълумотлар берилган.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

Статья содержит информацию об исследованиях посвящённых литературным, философским и педагогическим взглядам поэта-классика Бердаха, мировом интересе и творчеству Бердаха и педагогических идеях в стихах поэта назидательного характера.

SUMMARY

The article contains the information about research works, devoted to the study of literary, philosophical and pedagogical points of view of the poet classic Berdakh, the interest of the world character to Berdakh's creation and pedagogical ideas in the didactical poetic works.

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDAGI KATTA GURUH TARBIYALANUVCHILARINING JISMONIY SIFATLARINI KUN TARTIBIDAGI JISMONIY TARBIYA SO'G'LOMLASHTIRISH ISHLARI ORQALI OSHIRISHNING SAMARALI YO'LLARI

U.R.Radjabov - dotsent

M.A.Abdulazizova –talaba

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Tayanch so'zlar: ertalabki gimnastika, jismoniy mashqlar, mushaklar, suv muolajalari, sezgi, jismoniy daqiqalar, tayanch harakat, teri.

Ключевые слова: утренняя гимнастика, физические упражнения, мышцы, водные процедуры, физминутка поддерживающая действия, кожа.

Key words: morning gymnastics, physical train, muscle, temper, water treatment, feeling, physical minute, supporting activity, skin.

Bola dunyoga kelib qoq harakat faoliyati, jismoniy rivojlanishi shakllana boshlaydi, asta-sekin o'z tanasini boshqaradi, tik holatda boshini dadil ushlab turadi, tizzasini bukib oyoqlariga tayana boshlaydi. Kichkintoyini qo'ltig'idan ushlab turilganda, oyoqlarini bukmadan to'g'ri turib oladi; chalangacha yotgan holatdan qorniga ag'dariladi; ikki oyog'ini ko'tarib, bir oyog'ini og'zi tomoniga tortadi; qo'lhalarini og'ziga yaqinlashtiradi; gavdasi va qo'llari bilan buyumga intiladi. Bola tevarakatdagi narsalarga qiziqib qaraydi, tepasiga osilgan o'yinchoqlarni tomosha qiladi, unga qo'lhalarini bilan talpinadi, o'yinchoqni kattalarning qo'lidan oladi va ushlab turadi; o'yinchoq bilan faol o'ynaydi, siltaydi,

aga'inlarining de jath bolyp ketetu'ynlyghyn ozinin «Qaramas» atly qosyghynda bayanlaydy. Bul qosyqta «jahan tu'yskan»lar tomendegishе tariyiplenedi;

«Jahan bolса tu'yskanyn,

Kuyip-pisip shygar janyñ,

Gul жуzinnen kashar kanyñ,

Өлсеңдағы ол қарамас.

...Саўарға саўын болмаса,

Қабың ғәллеге толмаса,

Бәршеси тайын турмаса,

Жаман туўысқан қарамас» (81).

Ҳақыйқатында да, әдеп-иқрамлы қатнаслар ҳәр бир адамнан әлпайымлылықты, кишипейилликти, үлкенге ҳүрмет, кишиге иззет көрсете билиўди, унамлы нәрсе менен унамсыздың, жақсы менен жаманның, сабырлы менен сабырсыздың, ақыллы менен ақмақтың хәм басқа да адамларда ушырасатуғын унамлы хәм унамсыз сыпатлардың парқына жетиў, ҳәр бир адамнан оғада үлкен педагогикалық билимданлықты талап етеди. Бул исте бабамыз Бердақтың оғада бай педагогикалық көзқарасларға ийе болған шығармалары бизге жол көрсетиўши жулдыз ўазыйпасын атқарады.

Жуўмақлап айтқанда, биз Бердақ шығармаларында сәўлеленетуғын ақыл, әдеп-иқрамлылық, мийнет, эстетикалық, экономикалық, дене тәрбиясы хәм басқа да тәрбия тараўлары бойынша педагогикалық бағдардағы изертлеўлер елге шекем жетерли дәрежеде изертленилди деп айта алмаймыз. Бердақ шығармаларындағы тәлим хәм тәрбияға байланыслы болған ой-пикирлер педагогикалық бағдарда тереңирек изертленилсе, халқымыз тәрбиялап атырған ул-қызлар ушын да, елимиздеги педагогика илиминиң раўажланыўы ушын да шын мағанада өзиниң унамлы тәсирин тийгизеди деген пикирдemiz.